

HOCA ALİ RIZA DESENLERİNDE ÜSLUP VE KONU ANALİZLERİ

Muteber BURUNSUZ

Dr. Öğr. Üyesi, Hitit Üniversitesi, Güzel Sanatlar Tasarım ve Mimarlık Fakültesi, Resim Bölümü, Çorum, muteberburunsuz(at)hitit.edu.tr, ORCID: 0000-0002-8987-0058

Burunsuz, Muteber “Hoca Ali Rıza Desenlerinde Üslup ve Konu Analizleri”. ulakbilge, 53 (2020 Ekim): s. 1192–1202. doi: 10.7816/ulakbilge-08-53-09

ÖZ

19. yüzyıl Türk resim sanatında önemli bir yere sahip olan Hoca Ali Rıza, günlük yaşamdan sahnelere, dar sokaklara, ahşap evlere ve manzara görünümüne yer verdiği eserlerinde realist bir yol izlemektedir. Daha detaycı olan yağlı boya resimlerinde ise doğadan birebir gözlemleyerek oluşturduğu etüdlere dikkat çekmektedir. Eserlerinde konu çeşitliliği açısından dış mekan çalışmalarının yanı sıra iç mekan çalışmalarına da yer vermektedir. Bu sebeple 19. yüzyıl Osmanlı toplumuna ait ev ve kültür dilinin tanınmasına da öncülük etmektedir. Asker ressam kökenli olan Hoca Ali Rıza resim çalışmalarının yanı sıra eğitimlik görevlerinde de bulunarak birçok ressam yetiştirmiştir. Sağlam desen diliyle eserlerini kurgulayan sanatçı, eskiz ve desenlerinde rahat ve gözlemci bir dil kullanmaktadır. Birkaç çizgiyle hareketi yakalayabildiği, etkili bir dil oluşturduğu kara kalem ve sulu boya çalışmalar üretmiştir. Araştırmada Hoca Ali Rıza'nın genel üslubuyla birlikte ağırlıklı olarak desen çalışmaları ve desen çalışmalarındaki konu içeriklerinin incelenerek değerlendirilmesi amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Türk resmi, Hoca Ali Rıza, realizm, desen, üslup

Makale Bilgisi:

Geliş: 22 Ağustos 2020

Düzeltilme: 10 Eylül 2020

Kabul: 29 Eylül 2020

© 2020 ulakbilge. Bu makale Creative Commons Attribution (CC BY-NC-ND) 4.0 lisansı ile yayımlanmaktadır.

Giriş

Türk resim sanatında yağlı boya, sulu boya, desen ve eskizleriyle öncü olan Hoca Ali Rıza'nın birebir gözlemciliğiyle dikkat çeken çalışmaları, üslup bakımından kendine has özellikler içermektedir. Araştırmada sanatçının genel üslubu, konu içerikleriyle birlikte incelenerek özellikle desen çalışmaları görsel olarak seçilmiştir. Sanatçının desen tavrındaki ritimli ve hareketli çizgiler dikkat çekmektedir. Araştırmada betimsel tarama yöntemi kullanılarak ilgili literatür incelenmiştir. Sanatçının özellikle farklı konuları içeren eserlerinde manzaralar, natürcüler, enteriyörler, portreler ve figür çalışmalarının yer aldığı gözlemlenmiştir. Hoca Ali Rıza'nın içsel duyarlılığıyla farklı görünümün betimlendiği eserler, dönemin resim anlayışı ve toplumsal yaşamı hakkında da bilgiler içermektedir.

Hoca Ali Rıza

Üsküdar'da doğan Hoca Ali Rıza, önce Üsküdar Rüştiyesi, ardından 1880 yılında Kuleli Askeri İdadisi'nde (Kuleli Askeri Lisesi) okur. Öğrenimini Mekteb-i Harbiye-i Şahane'de sürdüren Hoca Ali Rıza, Osman Nuri Paşa, Süleyman Seyyid ve Mösyö Gués gibi seçkin hocaların öğrencisi olur. 1881 yılında Harbiye Resim Sınıfı'ndaki başarılı çalışmalarından dolayı Sultan Abdülhamit tarafından Nişan-i Mecidi'yle ödüllendirilir. 1884 yılında Harbiye'nin Menşe-i Muallim programından Piyade Mülazım-ı Sani (Teğmen) rütbesiyle mezun olur ve öğretmeni Osman Nuri Paşa'nın yardımcılığına atanır. 1891 yılında Osmanlı topraklarında yer alan ilk başkentlerde inceleme çalışmaları yapan bir heyete katılarak Türk-İslam eserlerine ait görünümü karakalem olarak defterlerine kaydeder. 1895'te kolağası rütbesinde Yıldız Porselen Fabrikası'nda porselen tasarımları yapar. 1895'te Fausto Zonaro'yla tanışan sanatçı, 1897'de Değirmendere'de resim çalışmalarına başlar. 1903 yılında Mahmut Şevket Paşa'nın isteğiyle "Eski Osmanlı" kıyafetlerini kapsayan bir albüm çalışmasına katılır. 1903 yılında Türk Eslaha-i Antika Müzesi'nin kuruluşu için oluşturulan komisyonda görevlendirilir. 1909 yılında Baş Ressam olarak başladığı Harbiye Matbaası'nda iki yıl çalışır. 1909-1912 yılları arasında Osmanlı Ressamlar Cemiyeti Başkanlığı görevini sürdürür. 1910 yılında Şehzadegan sınıflarında hocalık yapan Hoca Ali Rıza, 1911 yılında Kaymakam (Yarbay) rütbesinde emekli olur. Daha sonra değişik okullarda resim öğretmeni olarak çalışır. Karakalem ve suluboya tekniğindeki yetkinliği ve hızlı çalışma temposuyla, çok sayıda İstanbul manzarasını betimleyen ve aynı zamanda natürcülere imza atan Hoca Ali Rıza, 30 Mart 1930'da Üsküdar'da yaşama veda eder (Akbulut, 2011: 145-149).

Asker Ressamlar Kuşağı ve Hoca Ali Rıza

Türk Resim Sanatı'nda Mühendishane-i Berri Hümayun'da resim derslerinin verilmesiyle birlikte Asker Ressamlar Kuşağı olarak Ferik İbrahim Paşa, Ferik Tefik Paşa, Hüsnü Yusuf Bey, Şeker Ahmet Paşa, Miralay Süleyman Seyyid, Hüseyin Zekai Paşa, Osman Nuri Paşa, Sami Yetik, Halil Paşa, Hikmet Onat, Ali Sami Boyar, Hoca Ali Rıza gibi öncü isimler yetişti. Darüşşafaka İdadisi'nde de resim derslerinin verilmesi Türk primitiflerinin ortaya çıkışını sağladı. Kuleli Askeri Lisesi mezunu olan ve asker bir aileden gelen Hoca Ali Rıza'nın yetişmesinde yine asker ressamlarımızdan Osman Nuri Paşa'nın ve Miralay Süleyman Seyyid'in katkıları olmuştur. Hoca Ali Rıza da askeri okullarda uzun yıllar resim öğretmenliği yapmıştır.

Hoca Ali Rıza'nın kendisinden sonra gelen asker ressam kuşaklarının yetişmesinde önemli rolü olmuştur. Bu ressamlar Türk izlenimcileri ve izlenimci kuşağın devamları olarak resim sanatı tarihimize mal olmuş, Mehmet Sami Yetik (1878-1945), Ali Rıza Toroslu (1875-?), Üsküdarlı Cevat (Gökdemir) (1871-1939), Diyarbakırlı Tahsin (1874-1937), Mehmet Ali (Laga) (1878-1947), Ahmet Ziya (Akbulut) (1869-1938), Ali Rıza (Beyazıt) (1883-1964), zedegan sınıfından Celal Esat Arseven (1875- 1971) gibi isimlerdir (Olcay, 2014: 40).

Bir izlenimci gibi doğadan eskizler üreten ve renklendiren Hoca Ali Rıza eserlerinde peyzajlara daha çok ağırlık vermektedir. Figürden çok doğa ile ilgilenen Hoca Ali Rıza, Türk Resim Sanatında yer alan primitif ressamlarla da benzerlikler göstermektedir. Oldukça detaycı ve fotoğraf gibi resimler oluşturan Türk Primitifleri gibi Hoca Ali Rıza foto-gerçekçi özellikler gösteren üslubuyla peyzaj çalışmalarını oluşturmaktadır. Detaycı üslubuyla birlikte resimdeki ışık ve gölge etkileriyle de perspektifin derinlemesine incelendiği eserleri görülmektedir. Dönemin asker ressamlarında da perspektifin detaylı incelendiği ve bu incelemeyi eserlerine yansıttıkları dikkat çekmektedir.

Dönemin asker ve sivil ressamlarında görülen ortak üslup özellikleri; belirgin kenar çizgileri, değişmeyen sabit ışık, sert gölgeler, ıssız ve durağan atmosfer, ön plandan arka plana doğru renklerin soluklaşması ve çizgilerin silikleşmesi ile sağlanan akademik perspektif anlayışı olarak özetlenebilir (Olcay, 2014: 38).

Askeri okullarda verilen derslerin içeriğinde ışık-gölgenin ve perspektifin yer aldığı dersler de bulunuyordu.

Yapılan resimlerde binaların çizimlerine, ayrıntılarına oldukça dikkat edildiği de görülmektedir. Daha düz ve tonal geçişe yönelik fırça sürüşlerinde, pentürel dokular görülmemektedir. Türk primitiflerine göre daha olgun bir boya tavrı ve plastik bir dil gözlenmektedir.

Türk primitifleri daha şematik ve dekoratif olan manzara resimleri oluştururken çoğunlukla ayrıntılar içerisinde izlediğimiz eserler ortaya koymuşlardır. Hoca Ali Rıza ise gözlemci olmasının yanı sıra detayları perpektif ve ışık gölgenin etkisiyle eriterek bütünsel bir anlayışla oluşturmaktadır. Özellikle resmin temel öğelerini kendi sanatına adapte ederek kendine ait olan plastik bir dil aracılığıyla çözümlenmektedir.

Hoca Ali Rıza'nın Sanatı ve Üslubu Hakkında

Her anını ve mekânı çalışmaya adapte edebilen Hoca Ali Rıza eserlerinde peyzajların yanı sıra enteriyörler, natürmort obje çizimleri ve figürler de görülmektedir. Desen gücü kuvvetli olan Hoca Ali Rıza için renk ikinci plandadır. Işık ve gölge ile ayrıntılara odaklanılması ile oluşan objeler üzerindeki detaylandırmalar dikkat çekmektedir.

Işık ve gölge ile ayrıntılara eserlerinde sıkça yer veren Hoca Ali Rıza realist özellikler gösterdiği eserleriyle realizmin öncüsü olan Gustave Courbet ve Cormon özellikleri göstermektedir. Manzara resimlerinde görülen figürler ise ayrıntıdan uzak resimde perspektife bağlı olarak bir görev üstlenmektedir. Resimlerde yer alan öğelerin konumlandırılışı birbirleriyle olan ilişkisi dikkatli bir şekilde kompoze edilmiştir. Peyzajlarda yer alan ev ya da köşkler, ağaçların konumlandırılmasına kadar birçok detay düşünülmüştür.

Resim 1. Hoca Ali Rıza, 12 x 17 cm., Kağıt üzerine karakalem, Yapı Kredi Resim Koleksiyonu

Fotoğraf realizmini hedeflemiş bir yansıtma çabasını, izlenimci duyuşlarla biçimlenen ve giderek özgürleşen bir arayışa adayan bu yaklaşımda, Batılı biçimleme yöntemlerini kullanarak, olabildiğince yerli ve Doğulu bir tasavvuru olanaklı kılan bir sanat tavrına tanık oluruz (Sağlam, 2014: 114).

Hoca Ali Rıza belirli bir eskiz sürecinden sonra figür, portre ya da peyzajlarını oluşturmaktadır. Resmin öncesinde gerçekleşen araştırma süreci Hoca Ali Rıza için oldukça önemlidir. Eskiz ve desen sürecinde belirli bir duyarlılığa sahip olan Hoca Ali Rıza realizmi kendi dili aracılığıyla içselleştirerek özgün bir ifade tavrını benimsemişti. Sürekli üretmenin verdiği çabuklukla bir figürün, ya da doğa görünümünün genel tavrını isabetli olan birkaç çizgi ile ortaya koymaktadır. Desenlerinde izleyebildiğimiz çizgi taramaları ise ışık ve gölgeye hizmet ederek, nesne ve figürlerin üç boyutlu görünümüne katkı sağlayarak kütleli bir yapı kazandırmaktadır.

Askeri okullarda yetişen ve Batı'ya gönderilemeyen sanatçılar arasında, onlardan kesin çizgilerle ayrılan manzara resimleri üretir. Desen defterleri dolusu karakalem çalışmaları, atölyesinde öğrenim gören öğrencilerin boya çalışmaları için hazırladığı ve Mekteb-i, Harbiye matbaasında basılan desenleri ve taşbaskıları, bol ışıklı, taze

boya dokulu suluboyaları ve bu duyarlılığı saklı tutmayı başarır. Hoca Ali Rıza bu duyarlılığını koruduğu yağlıboya çalışmalarında da çok sayıda yapıta imza atar. Desenlerinde ve suluboya yapıtlarında; kuyu başları, kayalıklar, tepeler ve üzerlerinde yükselen fıstık ağaçları, Üsküdar'ın eski evlerle çevreli sokaklarını da resimler (Giray: 78).

Sezer Tansuğ'un da belirttiği gibi Hoca Ali Rıza'nın doğal gün ışığına duyarlılığı ise, bağlı kaldığı bazı form ve özelliklerden ötürü daha ılımlı bir değişimin niteliğini yansıtır (Tansuğ, 1997: 137).

Resim 2. Hoca Ali Rıza, "Sahilde Ev", 18,5 x 24,5 cm., İmzalı, (1)332 hicri (1916) tarihli, Kağıt üzerine karakalem

Hoca Ali Rıza karakalem eskiz ve desenlerinde realizmi vurgulamakla birlikte ışık ve gölgenin etkisiyle objelerin üzerindeki ayrıntılara dikkat etmektedir. Hoca Ali Rıza'nın "Sahilde Ev" isimli eserinde çevresine göre yüksek bir yamaçta duran ev, evin arkasından görünen ağacın detaylandırıldığını gözlemliyoruz. Kaya parçaları ışık ve gölgenin etkisiyle ortaya çıkarılırken, evin yanında yer alan iki figür daha lekesele bir biçimde çizilmiştir. Arka fonda yer alan deniz ise hava perspektifini daha etkili bir biçimde ortaya çıkarabilmek için birkaç çizgi ile betimlenmiştir. Çizgi değerleri açısından ise birinci planda yer alan ev ve yamaç üzerinde daha vurgulu çizgiler kullanılmıştır. Hoca Ali Rıza büyük bir titizlikle nesnelerin doğasına özgü olan detayları ortaya çıkararak kendi desen diline de adapte etmektedir (Görsel 2).

Peyzajlar, İstanbul Görünümleri ve Enteriyörler

Hoca Ali Rıza manzaralarında İstanbul'un birçok güzide semtinde, tarihi çeşme ve dar sokaklarında gözlemler yaparak eşsiz detaylar sunmaktadır. Çoğunlukla resimlerinde kullanılan renkler yeşilin tonları, maviler ve pembelerdir. Renkçi bir anlayışa sahip olan sanatçı; koyu ve kasvetli renklere resimlerinde yer vermez. Renkçi olan paletiyle tıpkı izlenimci ressamlar gibi doğada çalışmayı tercih eder. Sık sık doğada gözlemler yapan sanatçı titiz bir şekilde fırça detaylarına da yer vermektedir. Bu özelliğiyle Türk Resim Sanatında realist örnekler oluşturmuştur. Doğadan gözlem yoluyla çalışmayı önemseyen sanatçı sanat öğrencilerine de sıkça birebir gözlem yaparak çalışmayı öğütlemiştir. Özellikle farklı ağaç türlerine yer verdiği karakalem ve yağlı boyaları da bulunmaktadır. Uzun soluklu olarak çalıştığı yağlı boya resimler dışında; karakalem ve sulu boya olarak hızlı şekilde oluşturduğu eserleri de bulunmaktadır.

Resim 3. Hoca Ali Rıza, 17 x 24 cm., Kâğıt üzerine karakalem

Hoca Ali Rıza ışığın etkilerini objelere hacim verebilmek için etkili bir dil aracılığıyla vermektedir. Günün farklı saatlerindeki ışık etkilerinin, evler, sokaklar, ağaçlar ve figürler üzerindeki etkilerini detaylı bir şekilde araştırarak etüt etmektedir. İstanbul'un sokakları, kahvehanelerinin resimlendiği eserler yaşanan zamanın kültürüne de kaynak olarak dönemin objeleriyle detay ve görünümüne de dikkat çekerek ışık tutmaktadır.

Türk resim sanatı tarihi açısından oldukça önemli bir isim olan Hoca Ali Rıza, yaşadığı dönemi resimlerinde belgelemeyi amaç edinmiştir. Özellikle gözleme dayalı kent görünümleri, sokak görünümleri ya da doğrudan anıtsal mimarlık örnekleri olarak kent ve mimarlık tasarımları açısından resimleri ayrıcalıklı bir değere sahiptir. Geçmişten günümüze değişen kent dokusunda da sanatçının resimleri, özellikle 19. yüzyıl sonu ve 20. yüzyıl başından vefat yılı olan 1930'a kadar olan süreçteki görünümleri aktarması açısından belgesel değer taşır (Sarıdikmen, 2019: 299).

Resim 4. Hoca Ali Rıza, "Çeşme", 26/37cm, kağıt üzerine karakalem, Özel Koleksiyon

Osmanlı'nın son döneminden itibaren, hayatını kaybettiği 1930'a kadar ülkenin içinde bulunduğu ortamın siyasi, toplumsal ve ekonomik açılardan geçirdiği değişimleri dikkatle izleyen, ancak kendi üslupsal özelliği olarak doğanın sakin ve sessiz köşelerini resmetmeyi tercih eden sanatçının tüm bu resimlerinde İstanbul tutkusu ve sevgisi ön plana çıkmıştır. İstanbul'un ara sokakları, şehir merkezinden uzak köyleri, sahil şeridi, buradaki kahvehaneler, köşkler, konaklar, cami ve türbeler onun resimlerinin başlıca konusu olmuştur (Pehlivan, 2018: 150).

Kentin dokusu, mimari yapısı ile ilgili detayların günümüze ulaşmasına ve bilgi edinmemize katkı sağlayan eserler bir arşiv niteliği de taşımaktadır. Yapılardaki ayrıntılar dönemin mimari özellikleri perspektif ve ışık gölge ile ortaya çıkarılmıştır. Türk primitiflerinde izlediğimiz realist ve detaycı özellikler Hoca Ali Rıza eserlerinde gözlemlenmekle birlikte detayların bazı noktalarda ışık gölge ve çizgilerin silik ve baskın oluşuyla birlikte kaybolabildiği açıktır. Bazı desenlerinde şiddeti azalan çizgileri izleyici gözüyle tamamlanmaktadır. Detayların hepsi aynı nitelikte ve değerde çizilmediği için iki boyutluluktan da uzak durmaktadır. Hoca Ali Rıza'nın "Çeşme" adlı eserinde izlediğimiz çeşme, resmin ön düzleminde izleyiciye yakın durmaktadır. Arka fonda yer alan ahşap ev ve dükkânlar ise yaşanılan zaman ile ilgili ipuçları içermektedir. Çeşmenin üzerindeki detaylar, zemindeki taşların ışık ve gölgeleri daha vurgulu hale getirilerek, ön plana çıkarılmış, arkada yer alan ağacın üzerindeki tonların ise değeri azaltılmıştır (Görsel 4).

Hoca Ali Rıza'nın resimlerinde sıklıkla ele aldığı İstanbul'un çeşitli semtlerindeki birçok mahalle ve sokak da o dönemin toplum yaşantısı, sokak kültürü, mimari yapısı hakkında bilgi edinmemizi sağlayarak dönem ruhunu yakalamamıza yardımcı olmaktadır. İstanbul'un ahşap evlerden oluşan dar ara sokakları, inişli çıkışlı yolları, şehrin merkezinden uzakta olan sessiz sakin köşeleri Hoca Ali Rıza'nın ustalıkla desen çizimleri ile fotoğraftan öte bir gerçekliğe bürünmektedirler. Tüm bu çizimlerinde görünümüler Hoca Ali Rıza'nın bakış açısı ve dünya görüşü doğrultusunda Türk-Osmanlı yaşam tarzını yansıtmakta onun bakış açısı doğrultusunda biçimlenerek vücut bulmaktadır (Pehlivan, 2018: 156).

Resim 5. Hoca Ali Rıza, Enteriyör, 1911, Karakalem çalışması

Bu esnada Osmanlı için bir sembol olan eski Türk evleri de döneme özgü pek çok şey gibi kendi dönemleri için birer temsil nesnesine dönüşeceklerdir. Yazarlara, şairlere ve ressamalara ilham kaynağı olan bu mekânlar, çoğu yapıtta tamamlayıcı bir fon olarak kalırken erken dönem Türk resminde, Üsküdarlı ressam Hoca Ali Rıza'nın resimlerinin ana temasını oluşturur. Daha çok kamusal mekânların içlerinin tasvir edildiği yıllarda ev içi ve oda betimleri ile diğer sanatçılardan ayrılan Hoca Ali Rıza, iyi bir gözlemcidir. Dönemin ruhunu resimlerinde tüm gerçekliği ile yansıtan sanatçının söz konusu resimlerinde kendi deyimiyle önce öldürdüğü sonrada resmettiği bu evler ve odalar bugün birer belge niteliğine sahiptirler (Baytar, 2017: 297).

Peyzaj, figür ve natürmort eserleri dışında Hoca Ali Rıza'nın enteriyör çalışmaları da titiz ve detaycı olan gözlem teknikleriyle oluşturulmuştur. Fotografik görünümünde mekânda yer alan objeler dönemin kültürüne ait izler taşımaktadır. Hane içerisinden kesitler sunulan desenler dönemin ev içi yapı birimleri, evin döşemeleri ve yaşantısı ile de ilgili ipuçları içermektedir. Halı, kilim motifleri, perdeler, yapılarıdaki süslemeler, figürlerin elbiseleri ile ilgili birçok detaya da ulaşılabilir. Hoca Ali Rıza'nın 1911 yılındaki enteriyör eserinde, detaylı bir şekilde incelenmiş olan bir iç mekân çalışmasıyla karşılaşmaktadır. Eserde figür ve obje oranları göz önünde bulundurularak, çizgi perspektifi ile izleyiciye yakın bulunun figür ve sedir detaylı bir şekilde etüd edilmiştir. Eserde pencerelerdeki ahşap detaylara, süslemelere ve arka fonda pencereden görünen deniz manzarasına da yer verilmiştir (Görsel 5).

İstanbul doğasından esinlenmek, özellikle 1914 Kuşağı sanatçıları açısından ihmal edilmez bir eğilimdi. Doğal güzelliklerle tarihsel değer taşıyan anıtların iç içe konumlandığı, birinin ötekini tamamladığı bir ortamda, güneş ışınlarının çarpıcı etkisi altında, sanatçı gözleminin süreklilik arayışından daha doğal bir şey olamazdı. Kasımpaşalı Hilmi'den Eyüplü Cemal'e, Halil Paşa'dan Hoca Ali Rıza'ya, Hikmet Onat'tan Nazmi Ziya'ya uzanan bir çizgi üzerinde, İstanbul'u semt semt yansıtan manzara resimleri, bu tükenmez gözlemin ürünleri olarak çıkar karşımıza (Özsezgin, 2000: 19).

Resim 6. Hoca Ali Rıza, “Yalılar ve Yelkenli”, Karışık teknik

İstanbul peyzaj görünümünde ise İstanbul'un birçok güzide semti betimlenmiştir. Üsküdar, Beykoz, Çamlıca, Çengelköy bu semtler arasında yer almaktadır. Mahalle ve çeşmelerin, dar sokakların, ahşap evlerin ve ağaçların detayları ile ilgili görünüm sunan Hoca Ali Rıza çok sayıda eskiz, desen ve sulu boyalar üretmiştir. Ağaç detayları ve fotografik sahnelerinde çınar ağacı, fıstık ağacı ve servi ağaçları dikkat çekmektedir.

Hoca Ali Rıza Bey'in eserleri İstanbul'un yüz yıl öncesine, yüzlerce yıl kaynaklık edecek eşsiz bir birikim ve görsel kaynaktır. Gebze'den Beykoz'a Boğaziçi'nin bütün sahil köylerini, tepelerini gezip gördüğü semtleri kayda geçirmiştir (Şerifoğlu, Haydaroğlu, 2018: 94).

Manzara resimleriyle birlikte birçok noktayı bir arada buluşturan Hoca Ali Rıza, izlenimci ressamlar gibi günün farklı ışık ve saatlerinde aktardığı esintilerle birlikte realist üslup dışında kendine has olan fırça ve renk detaylarına da yer vermektedir. Hoca Ali Rıza'nın "Yalılar ve Yelkenli" adlı eseri karakalemle çizilmiş ve sulu boya ile renklendirilmiştir. Çalışmada yoğunluk yamaçta duran ahşap ev üzerindedir. Kahve ve yeşillerle renklendirilen evler denize yüksekten bakmaktadır. Deniz üzerindeki yelkenli, kayık ve kuşlar daha az çizgi ile betimlenerek izleyicinin dikkatinin evler üzerinde yoğunlaşmasını sağlamaktadır (Görsel 6).

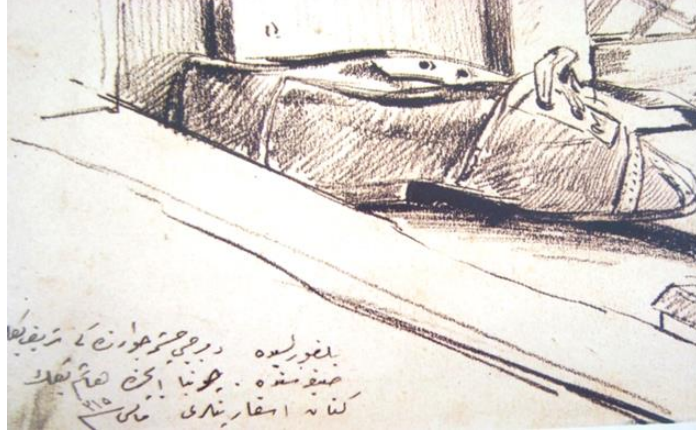
Onun yüce gönlünde, Boğaziçi'nin ayrı bir yeri vardır. Ali Rıza Bey, Boğaziçi'nin tarihsel öneme sahip bahçelerini, yalılarını, mimari ayrıntılarını kayda geçirerek, mimaride yaşanan değişimi eserleriyle günümüze taşımıştır. Özellikle Kanlıca, Anadoluhisarı, Kandilli'nin Yalıları ve tepelerindeki ağaçları tasvir eden çok sayıda esere imza atmıştır (Şerifoğlu, 2015: 48).

Resim 7. Hoca Ali Rıza, "Ressam Mehmet Ali Bey", Karakalem

Hoca Ali Rıza figürlerinde peyzajlarında ve obje çizimlerinde karşılaştığımız rahat ve lirik desen tavrını aynı şekilde korumaktadır. Eskiz ve desenlerinde formun yapısını kavramaya yönelik olarak eklenen çizgiler, hareketin ve figürün duruşu ile ilgili ipuçları içermektedir. Aynı zamanda figür ve arka plan arasında da bir ayırım oluşturarak mekan duygusunun oluşmasını sağlamaktadır.

Eşekli ve faytonlu figür etütleri, derviş, ihtiyar, sebilci, çarşafli kadın ile çocuğu, çocuk figürleri ve benzerlerini yapacağı yağlıboya resimleri için ön hazırlık olarak etüt etmiş olmalıdır. Portreleri arasında aile fertlerinin portreleri, otoportreleri, sanatçı arkadaşlarının portreleri hep karakalemle çalıştığı eserlerindedir (Olcay, 2014: 60).

Resim 8. Hoca Ali Rıza, “Keten Ayakkabılar”, 12/17cm, kağıt üzerine karakalem, Yapı Kredi Bankası Koleksiyonu

Bulunduğu her ortamda çizimler yapan Hoca Ali Rıza'nın desenleri arasında objelere de rastlanılmaktadır. Desenlerinde objelerin formlarını kavramaya yönelik olan çizgiler, mekanın, arka fonun ve nesnenin görünüm şekline ayak uydurmaktadır. Kimi zaman daha sık, kimi zaman ise daha geniş aralıklı farklı tonlarda izlediğimiz çizgiler desenlerde biçimsel ve dinamik olan lekeler oluşturmaktadır.

Sonuç

Türk Resminin teknik, üslup ve pentürel öncülerinden Hoca Ali Rıza sürekli üreterek oluşturmuş olduğu yağlıboya, sulu boya desen ve eskizlerinde kendine ait olan plastik bir dil ortaya koymaktadır. Hoca Ali Rıza eserlerini realist etkilerle oluşturmakla birlikte izlenimci ressam gibi doğadan birebir nesnelere gözlemleyerek biçimlendirmektedir. Çok sayıda oluşturduğu eskiz ve desenleri renkli tuvallerinin alt yapısını oluşturmaktadır. Desenlerindeki çizgisel araştırmaların her biri tuvallerinde detaylara dönüşmektedir. Doğa sevgisi fazlaca olan Hoca Ali Rıza Türk manzara resminde bir çığır açarak manzara geleneğinin gelişmesine de öncülük etmiştir. Tuval resimlerinde incelenen ayrıntılar, perspektif detaylar güçlü desenini ve form bilgisini göstermektedir. Öte yandan tuvallerinde kullanmış olduğu temiz renkler aracılığıyla kendine has olan bir paleti ve renk anlayışını geliştirmiştir. Farklı tonlarda yeşiller, maviler ve pembeler Hoca Ali Rıza'nın ağırlıklı olarak aşına olduğumuz renklerimizdir. Hoca Ali Rıza'nın desenlerinde ise özgün ve güçlü olan desen dili dikkat çekmektedir. Peyzaj, natüromort, figür ve enteriyörlerinde detayları rahat bir dil aracılığıyla çözümlemektedir. Çok sayıda ürettiği desenlerin de hareket ve obje karakteri bir iki çizgi ile rahatlıkla aktarılmaktadır. Hoca Ali Rıza Türk Resminde İstanbul görünümü, anıtsal yapıları, evleri, dar sokakları, ev içi temsilleri, mezarlıkları, kahvehaneleri, toplumsal ve kültürel yapıların tarihi ile ilgili kıymetli eserler sunmaktadır. Yaşadığı zamanın tanığı olan ve ruhunu eserlerine aktaran Hoca Ali Rıza; deneyimlerini, yaşantısını oluşturduğu özel ve samimi bir ifade şekliyle izleyiciye aktarmıştır.

Kaynaklar

- Akbulut, D. (2011). Türk Resminin Öncüleri. İstanbul:Etik Yayınları.
- Baytar, İ. (2017). Bir Temsile Dönüşen Hane ve Hoca Ali Rıza'nın Resimleri. Art Sanat 8/2017
- Giray, K. T. C. Ziraat Bankası Sanat Koleksiyonu, 1. Cilt. Yayımlayan: T. C. Ziraat Bankası A.Ş. Genel Müdürlüğü.
- Olçay, S. (2014). Hoca Ali Rıza. Katalog. Arkas Holding A.Ş. & Y.K.Y.
- Özsezgin, K. (2000). Cumhuriyet'in 75 Yılında Türk Resmi. Türkiye İş Bankası Sanat Yayınları, Genel Yayın No: 436, ISBN 975-458-139-8.
- Pehlivan, B. (2018). Hoca Ali Rıza'nın Resimlerinde İstanbul. Kesit Akademi Dergisi (The Journal of Kesit Academy) Yıl: 4, Sayı:17, Aralık 2018, s. 149-160.
- Sağlam, M. (2014). Modelini Öteleyen Yapısal Bir Bütünlük Hoca Ali Rıza. Sanat Dünyamız, Sayı 143, Kasım-Aralık 2014, Sayfalar 114-120.
- Sarıdikmen, G.,(2019). Ressam Hoca Ali Rıza ve Çanakkale Kumkale'de Bir Çeşme: Moldovanlı Ali Paşa Çeşmesi. Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı, Yıl 17, Güz 2019, Sayı 27, ss. 297-334.
- Şerifoğlu, Ö. F., Haydaroğlu, M. (2018). İstanbul'un Ressamı Hoca Ali Rıza ve Yabancı Dostları. Sanat Dünyamız, Eylül-Ekim 2018, Sayı 166, ISSN 1300-2740-166.
- Şerifoğlu, Ö. F. (2015). Müzelerle Sığmayan Bir Sanatçı: Hoca Ali Rıza Bey. Sanat Dünyamız, Sayı 145, Mart-Nisan 2015, Sayfalar 40-59.
- Tansuğ, S. (1997). Çağdaş Türk Sanatına Temel Yaklaşımlar. Ankara: Bilgi Yayınevi.

Görsel Kaynaklar

- Resim 1. <http://www.sanatteorisi.com/sanatteorisi.asp?sayfa=Galeri&icerik=Goster&id=640> (Erişim Tarihi: 26.06.2020).
- Resim 2. <https://www.istanbulmuzayede.com/urun/600956/hoca-ali-riza-1858-1930-sahilde-ev-imzali-1-332-hicri-1916-tarihli>. (Erişim Tarihi: 01.07-2020).
- Resim3. <http://www.sanatteorisi.com/sanatteorisi.asp?sayfa=Galeri&icerik=Goster&id=63> (Erişim Tarihi: 26.06.2020).
- Resim 4. <https://sanatkaravani.com/istanbul-manzaralarinin-efendisi-ressam-hoca-ali-riza-bey/> (Erişim Tarihi: 08.08.2020).
- Resim 5. <http://www.leblebitozu.com/hoca-ali-rizanin-12-onemli-eseri> (Erişim Tarihi: 26.06.2020).
- Resim 6. <http://www.leblebitozu.com/hoca-ali-rizanin-12-onemli-eseri/> (Erişim Tarihi: 01.07.2020).
- Resim 7. <https://tr.pinterest.com/pin/538743174147124786/> (Erişim Tarihi: 01.07.2020).
- Resim 8. <https://sanatkaravani.com/istanbul-manzaralarinin-efendisi-ressam-hoca-ali-riza-bey/> (Erişim Tarihi: 26.06.2020).

STYLE AND SUBJECT ANALYSIS IN HOCA ALİ RIZA’S DRAWING

Muteber BURUNSUZ

ABSTRACT

Hoca Ali Rıza, who has an important place in the 19th century Turkish Painting Art, follows a realistic path in his works that include scenes from daily life, narrow streets, wooden houses and landscape views. In his more detailed oil paintings, his etudes that he created by observing the nature draw attention. In terms of subject diversity, he includes indoor works as well as outdoor works. For this reason, he pioneered the recognition of the home and cultural language of the 19th century Ottoman society. Üsküdarlı Hoca Ali Rıza, who is a military painter, trained many painters by working as an instructor in addition to his painting works. Hoca Ali Rıza, who fictionalizes his works with a solid pattern language, uses a comfortable and observant language in his sketches and drawings. He produced charcoal and watercolor works based on the observation he created with an effective language that he could capture the movement with a few lines. In the research, it is aimed to examine and evaluate the content of the subject content in the drawing and drawing studies together with the general style of Hoca Ali Rıza.

Keywords: Turkish painting, Hoca Ali Rıza, realism, drawing, style